

Соціально-економічна сутність критеріїв конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад

У статті розкрито економічну суть конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. Розглянуто взаємозв'язок понять «якість» і «конкурентоспроможність». Обґрунтовано модель посилення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. Розглянуто основні фактори, що заважають розвитку конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. Досліджено ефективність реалізації комплексу завдань місцевого розвитку конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. На основі дослідження теоретичних аспектів конкурентоспроможності встановлені основні елементи конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад, досліджено особливості формування конкурентної переваги регіону на різних стадіях економічного розвитку. Зроблено висновок, що для підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад необхідно сформувати цілісний механізм управління соціально-економічним, інтелектуальним, природним потенціалом об'єднаних територіальних громад, що діє при підтримці державних програм як на місцевому, так і на державному рівнях.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад, децентралізація, регіон.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується високим рівнем економічної активності в різних її проявах і високим динамізмом різних змін, які впливають на соціально-економічний розвиток нашого суспільства. Далеко не останню роль у поведінці учасників ринку і формуванні його структури відіграють конкурентні процеси, що відбуваються в різних сферах соціально-економічного життя. Для глибокого розуміння причин і витоків існування нинішньої економічної системи важливо проаналізувати історію виникнення і еволюцію підходів до розвитку об'єднаних територіальних громад, а також виявити роль у цьому процесі, яку ті чи інші дослідники відводили конкуренції і конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у дослідження проблеми конкурентоспроможності підприємств і регіонів внесли М. Портер, Д. С. Міал, Дж. Робінсон, Дж. Кейнс, Й. Шумпетер, П. Хайне, Ф. А. Хайек, Г. Азоев, І. Ансофф, О. Гудзинський, Ю. П. Шаров, В. С. Кравців, І. З. Сторонянська, С. І. Шульц. Проте, на нашу думку, у зв'язку з реформою децентралізації та створенням усе більшої кількості об'єднаних територіальних громад варто більше сконцентруватися на дослідженні поняття конкурентоспроможних територіальних громад.

Метою статті є дослідження соціально-економічної сутності критеріїв конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад.

Основні результати дослідження. Теоретичні основи для вивчення конкуренції як економічного явища і управління конкурентоспроможністю були закладені ще представниками класичної політекономії А. Смітом і Д. Рікардо. А. Сміт у своїй праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» визначив конкуренцію як суперництво господарюючих суб'єктів, що підвищують ціни на свою продукцію при скороченні пропозиції і зменшують ціни за її надлишку. А. Сміт розглядав конкуренцію як головну рушійну силу ринку. У його трактуванні це «невидима рука», яка управляє учасниками ринку, переслідуючи свої економічні інтереси. Суперництво продавців і покупців, взаємодія попиту і пропозиції встановлюють рівноважні ціни на продукцію [1].

Ще далі в цьому напрямі пішов Д. Рікардо, який розробив теорію порівняльних конкурентних переваг, згідно з якою країна спеціалізується

на виробництві та експорті тих товарів, які їй обходяться дещо дешевше, і імпорті тих, які в інших країнах дещо дешевше, ніж усередині цієї країни [2].

Поняття «конкуренція» наведено багатьма вченими та має багато визначень. Воно виникло від латинського «*concurrere*», що в перекладі означає «стикатися».

На думку К. Р. Макконелла і С. Л. Брю, конкуренція – це наявність на ринку більшої кількості покупців і продавців будь-якого конкретного продукту або ресурсу та свобода для покупців і продавців виступати на тих чи інших ринках або залишати їх [3, с. 152].

Т. В. Юр'єва розглядає конкуренцію як змагання між товаровиробниками за найбільш вигідні сфери застосування капіталу, ринки збуту, джерела сировини [4, с. 23].

Одним з основних критеріїв оцінки ефективної діяльності та розвитку територіальних громад є його конкурентоспроможність. У найширшому сенсі її можна визначити як здатність до досягнення власних цілей в умовах протидії конкурентів [5].

Конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад у зарубіжній літературі розглядається як одна з найважливіших тем у регіональній і національній економіці. Водночас деякі дослідники, зокрема П. Кругман, ставляться до сучасного «захоплення конкурентоспроможністю» критично, вони вважають, що конкурентоспроможність – «атрибут компаній» [6, с. 17-25].

Якщо ж розглядати поняття «конкурентоспроможність об'єднаної територіальної громади», то це здатність відповідної території з її природними ресурсами й розташованим на ній виробничо-господарським комплексом і людським капіталом за допомогою системи управління створювати, підтримувати та нарощувати інноваційний потенціал розвитку, чим забезпечувати успішність у соціально-економічному змаганні з аналогічними утвореннями, відповідати передовим стандартам рівня і якості життя для членів громади, забезпечувати привабливість громади для проживання, бізнесу та інвестування [7].

Класичне уявлення про конкурентоспроможність об'єкта засноване на зіставленні, насамперед якісних і економічних характеристик, на визначенні співвідношення якості-ціна, тобто на встановленні вигідності «придбання» конкретного об'єкта, володіння ним і його використання. Оптимальне поєднання ціни та якості визначає конкурентоспроможність об'єкта.

Якщо брати до уваги, що конкурентоспроможність об'єкта становить собою сукупність характеристик, що визначають «ступінь відмінності його положення на ринку (локальному, регіональному, світовому) від положення конкурентів, яка визначається його стійкою (тривалою) здатністю витримувати конкурентну боротьбу, запропоновану своїми суперниками» [8], то як одну з таких характеристик слід назвати якість.

Взаємозв'язок понять «якість» і «конкурентоспроможність» можна представити таким чином (рис. 1).

Якість і конкурентоспроможність пов'язані між собою прямо пропорційно. З підвищенням якості зростає і конкурентоспроможність, але тільки за умови оптимальної зміни вартості об'єкта. Вплив цих показників на загальний результат тим більший, чим вища значимість кожного з них.

Конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад необхідно розглядати у тісній взаємодії з конкурентоспроможністю всіх виробників місцевої громади, оскільки безпосередньо органи місцевого самоврядування не

Рис. 1. Взаємозв'язок понять «якість» і «конкурентоспроможність»
Складено на основі [8].

є виробниками товарної продукції. Однак саме вони найбільш наближені до реальних виробників, податки яких складають основу місцевих бюджетів.

Крім того, органи місцевого самоврядування мають за мету зростання фінансово-економічної спроможності територіальної громади, адже фінансові ресурси надають змогу не тільки підтримувати місцевість у належному стані, а й впроваджувати різні соціальні й гуманітарні проекти. Таким чином, чим вища конкурентоспроможність підприємств, розташованих на території громади, тим більшою кількістю фінансових ресурсів може розпоряджатися відповідний орган місцевого самоврядування [9].

Конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад є багатогранною категорією, що відбиває сукупність порівняльних переваг у різних сферах (економічній, технологічній, інноваційно-інвестиційній, ресурсній тощо), поєднання яких формує стійкі позиції на певному ринку чи в певних сферах у відповідний період часу. Конкурентоспроможність громади формується завдяки ефективному використанню та управлінню виробничого, фінансового, науково-технічного, інноваційно-інвестиційного, майнового і кадрового потенціалу. Тому формування об'єднаних територіальних громад має передусім базуватися на принципах рівномірного розподілу, щоб заздалегідь виключити можливість створення неефективних, неспроможних об'єднань територіальних громад, які не зможуть забезпечити розвиток адміністративно-територіального утворення. Таким чином, конкурентоспроможною територіальною громадою є така громада, у якій місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для самостійного забезпечення соціально-економічного розвитку як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

На рис. 2 зображена модель посилення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад.

Основні фактори, що заважають розвитку конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад, наведені на рис. 3.

Якщо фактори, які отримали найвищий рейтинг (корупція та політична нестабільність), мають загальнодержавний рівень, як і механізми їх вирішення, то фактор відсутності інновацій потребує роботи передусім органів місцевого самоврядування, оскільки саме місцеві органи влади спроможні ввести інновації, що матимуть необхідний рівень спеціалізації та спрямованості для цієї місцевості.

Слід зазначити, що всі фактори конкурентоспроможності взаємозалежні і взаємоумовлені не тільки між собою, але і між факторами, що впливають на конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад.

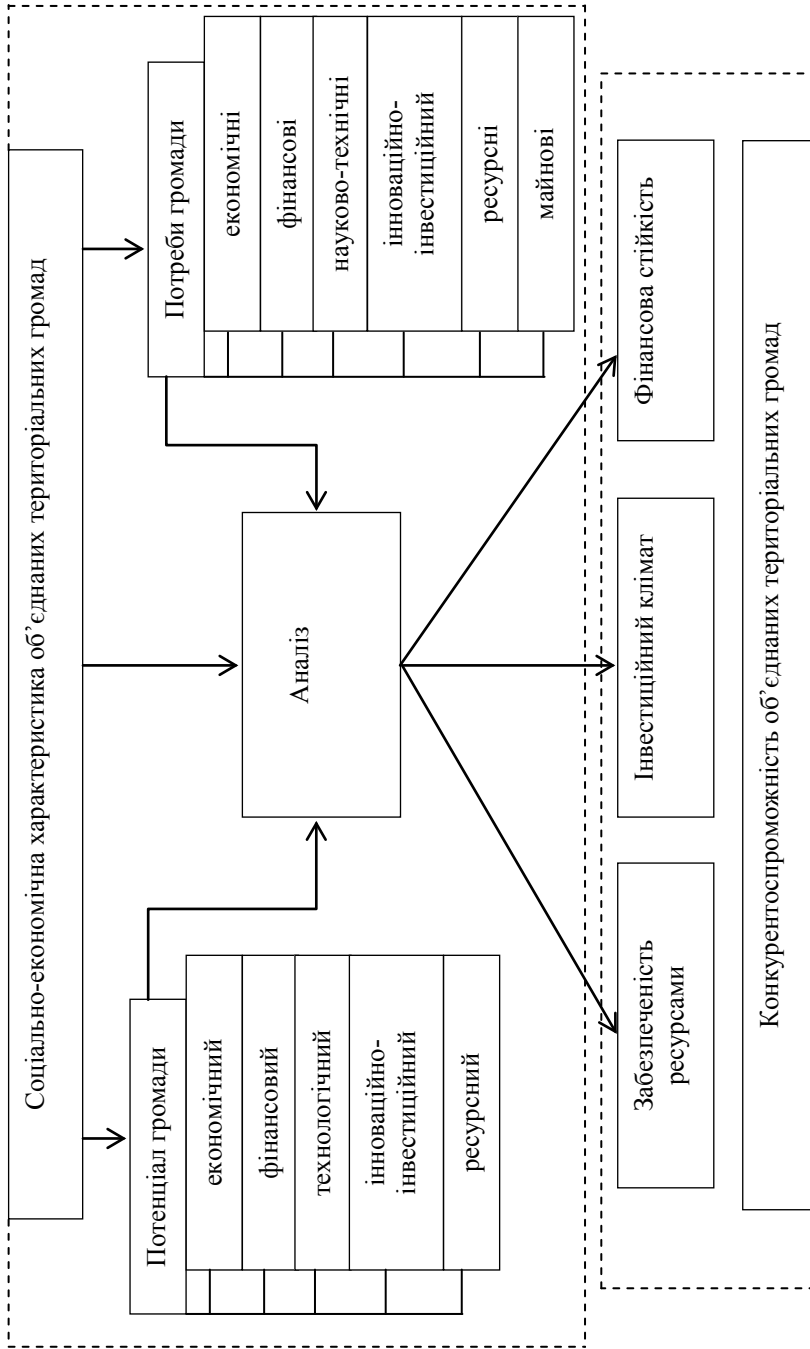

Рис. 2. Модель посилення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад
Складено на основі [10].

Рис. 3. Основні фактори, що заважають розвитку конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад

Складено на основі [9].

Варто підкреслити, що облік природи і ступеня впливу факторів, які впливають на об'єднані територіальні громади, дозволить здійснювати процес управління її конкурентоспроможністю більш результативно й ефективно.

При цьому ситуація в селах і селищах значною мірою ускладнюється тим, що більшість малих товаровиробників представлені лише на місцевому або районному ринку. Цю ситуацію можна порівняти зі спортивними змаганнями, коли окремий спортсмен може бути чемпіоном села або селища, проте на рівні країни про нього навіть ніхто не чув. Цей приклад свідчить про рівень конкурентоспроможності на ринках різних рівнів. Крім цього, дослідження конкурентоспроможності зазвичай починаються з вивчення ринку. На

першому етапі проводяться маркетингові дослідження ринку, до яких входять: дослідження ємності ринку, визначення виробів-аналогів, аналіз стану конкуренції, визначення рівня цін, тенденцій розвитку, діяльність конкурентів і кола споживачів. На основі інформації про потреби покупців формуються вимоги до товару [5].

Водночас об'єднані територіальні громади насамперед зацікавлені у розвитку місцевих підприємств, саме об'єднані територіальні громади отримують розширені повноваження для одержання власних податків і зборів, а також закріплення за місцевими бюджетами частини коштів, що надходять від прибутку новостворених юридичних осіб [9].

Забезпечення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад залежить від ефективності реалізації комплексу завдань місцевого розвитку (рис. 4).

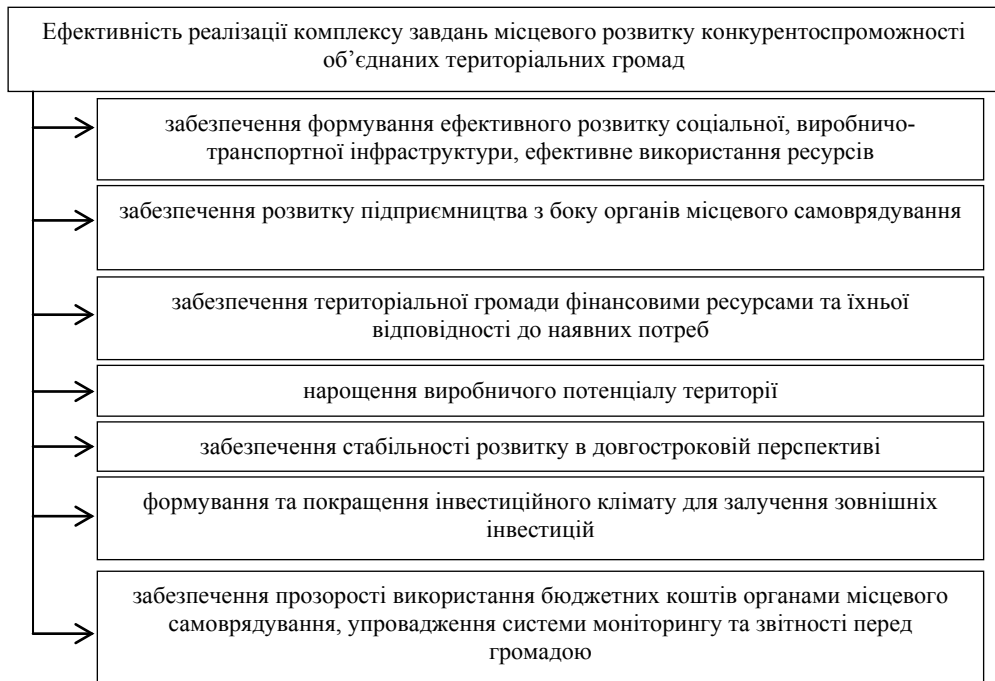

Рис. 4. Ефективність реалізації комплексу завдань місцевого розвитку конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад
Складено на основі [9].

Висновки. Передусім конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад – це зіставлення з конкурентами (саме для цього необхідні аналіз ринку; визначення (розроблення) технології проведення оцінювання; виявлення характеристик, за якими буде здійснюватися зіставлення, проведення процедури бенчмаркінгу і т. ін.); здійснення процедури моніторингу, що дозволяє відстежувати конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад періодично, регулярно, систематично для найбільш ефективного і оперативного управління нею.

Цей підхід до конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад, на нашу думку, дозволить оцінити конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад, враховуючи сучасні уявлення про сенс конкуренції

у взаємодіях між містами, а запропоновані критерії і показники оцінювання дозволять комплексно оцінити конкурентоспроможність об'єднаних територіальних громад.

Про необхідність забезпечення конкурентоспроможності окремих територій не лише в межах держави, а й у глобалізованому просторі свідчать дослідження провідних світових економічних організацій (Світового економічного форуму, Європейської комісії тощо), зокрема формування рейтингів конкурентоспроможності не лише держав, а й регіонів. Вважаємо, що під час наступних досліджень необхідне розроблення індивідуальних стратегій розвитку для українських територій, забезпечення регіональної конкурентоспроможності та програм її реалізації, враховуючи наявну специфіку території і її резервного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Смит А. *Исследование о природе и причинах богатства народов*. Петрозаводск: Петроком, 1993. 319 с.
2. *Антология экономической классики* / В. Петти, А. Смит, Д. Рикардо. Т. 1. Москва: Эконом-Ключ, 1993. 475 с.
3. Макконелл К. Р., Брю Л. С. *Экономикс: Принципы, проблемы и политика*: в 2 т. / пер. с англ. Москва: Республика, 1993. Т. 1. 400 с.
4. Юрьева Т. В. *Социальная рыночная экономика*. Москва: Русская деловая литература, 1999. 416 с.
5. Мансурова Н. А., Клюева Е. В. Алгоритм оценки конкурентоспособности продукции. *Экономические исследования*. 2010. № 1. С. 12. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/algoritm-otsenki-konkurentosposobnosti-produktsii>
6. Krugman P. Making sense of the competitiveness debate. *Oxford Review of Economic Policy*. 1996. Vol. 12. Pp. 17-25.
7. Чикаренко І. А. Теоретико-методологічні засади формування системи управління інноваційним розвитком територіальних громад: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.04. Запоріжжя, 2016. 40 с.
8. Береговая И. Б. *Система оценки конкурентоспособности предприятий: сущность и методология формирования*: монография. Оренбург: ОГИМ, 2011. 141 с.
9. Толмачов О. В. Формування конкурентоспроможних територіальних громад. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2016. № 2(31). С. 129-134.
10. Андрушків Б. М., Кирич Н. Б., Латинін М. А., Погайдак О. Б., Співак С. М. Особливості формування добровільних конкурентоспроможних об'єднань територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та перспективи моделювання процесу. *Теорія та практика державного управління*. 2017. 2(57). С. 1-8.

References

1. Smith, A. (1993). Issledovaniye o prirode i prichynah bogatstva narodov [A study on the nature and causes of the wealth of peoples]. Petrozavodsk: Petrokom. [in Russian].
2. Petty, V., Smith, A., & Ricardo, J. (1993). *Antologiya ekonomicheskoy klassiki [Anthology of economic classics]*. Moscow: Ekonom-Klyuch. [in Russian].
3. Makkonell, K. R., & Bryu, L. S. (1993). *Ekonomiks: Printsipy, problemy i politika [Economics: principles, problems and politics]*. Moscow: Respublika. [in Russian].
4. Yuryeva, T. V. (1999). *Sotsial'naya rynochnaya ekonomika [Social market economy]*. Moscow: Russian Business Literature. [in Russian].
5. Mansurova, N. A., & Klyuyeva, Ye. V. (2010). Algoritm otsenki konkurentosposobnosti produktsii [Algorithm for assessing the competitiveness of products]. *Ekonomicheskiye issledovaniya – Economic research*, 1, 12. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/algoritm-otsenki-konkurentosposobnosti-produktsii> [in Russian].
6. Krugman, P. (1996). Making sense of the competitiveness debate. *Oxford review of economic policy*, 12, 17-25.
7. Chikarenko, I. A. (2016). *Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannya systemy upravlinnya innovatsynym rozvytkom terrytoriy [Theoretical and methodological principles of formation of the system of management of innovative development of territorial communities]*: Ph.D. Thesis. Zaporizhzhya, Ukraine. [in Ukrainian].
8. Beregovaya, I. B. (2011). *Sistema otsenki konkurentosposobnosti predpriyatiy: suschnost' i metodologiya formirovaniya [The system of enterprise competitiveness assessment: the essence and methodology of formation]*. Orenburg: OGIM. [in Russian].
9. Tolmachov, O. V. (2016). *Formuvannya konkurentospromozhnykh terytorial'nykh hromad [Formation of Competitive Territorial Communities]*. In *Zbirnyk naukovykh prats' Tavriys'koho derzhavnoho*

- ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky) [Collection of scientific works of the Tavria State Agrotechnological University (Economic sciences)]: Vol. 2(31) (pp. 129-134). [in Ukrainian].
10. Andrushkiv, B. M. (2017). Osoblyvosti formuvannia dobrovil'nykh konkurentospromozhnykh ob'yednan' terytorial'nykh hromad v umovakh detsentralizatsiyi: problemy ta perspektyvy modelyuvannya protsesu [Features of the formation of voluntary, competitive unions of territorial communities in the conditions of decentralization: problems and perspectives of process modeling]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya – Theory and practice of public administration*, 2(57), 1-8. [in Ukrainian].

Klyoba S. M. Socio economic essence of criterion of competitiveness of the united territorial communities.

The article reveals the economic essence of the united territorial communities' competitiveness. The relationship between the concepts of "quality" and "competitiveness" is considered. The model of strengthening the competitiveness of the united territorial communities is substantiated. The main factors hindering the development of the united territorial communities' competitiveness are considered. The realization efficiency of the complex of tasks of combined territorial communities' competitiveness development is investigated. The urgency and necessity of increasing the competitiveness and attractiveness of the united territorial communities in order to create favourable socio-economic climate for entrepreneurs, investors, residents and to gain advantages both on the domestic and foreign markets is substantiated. Based on the research of theoretical aspects of competitiveness, the main elements of the united territorial communities' competitiveness were established, features of the formation of the competitive advantage of the region at different stages of economic development were investigated. It is concluded that in order to increase the competitiveness of the united territorial communities, it is necessary to form a holistic mechanism for managing the socio-economic, intellectual, natural potential of the united territorial communities, operating with the support of state programs at the local and state level. Competitiveness is the process of making strategic decisions on the choice of alternatives that are formed by comparing the existing potential of a specific region with the opportunities and threats of its external environment, as well as with global changes in the environment. Its essence is manifested in the formation and implementation of a modern concept of highly effective management on an innovative basis, adjusted by constant monitoring of internal and external changes, an assessment of the main parameters of the functioning and development of the region. The competitiveness of the united territorial communities is a multi-faceted category, which reflects a set of comparative advantages in various fields, the combination of which forms stable positions in a particular market or in certain spheres over a given period of time.

Key words: competition, competitiveness of united territorial communities, decentralization, region.

Кльоба Соломія Михайлівна – аспірант відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» (e-mail: solya007@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4697-4866>).

Klyoba Solomiya Mykhaylivna – Postgraduate of the Department of regional economic policy of the Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Надійшло 06.07.2018 р.